

(1958 m. autorius yra gyvenęs 3 savaites jo brolio šeimoje, tai jo sesers ir brolio kalba daug senoviškesnė ir sistemingesnė). *Ūsai* ten yra *ō·znâ· ~ uōznai*, ne *ūznai* (p. 275), *auštrinis* (*āuštrēnis*) ne *áuštrinis*. Žinoma, Palangos šnektą yra šiaurės vakarų žemaičių (trečias Lietuvos geografijos sumaišymas, žr. p. 276). Ir Degučiai yra vad. dūnininkų kraštas, ne klaipeidiškiai. *Doutu*, *invali.dō.m^(a)*, *vā·ikā*. yra ne tos šnektos: *dō·tō*, *invalēdōma*, *vā·kō*, dgs. loc. *šēs'ō·s m'ētō·s* sukurta transkribuotojo ar kieno.

Labai puikaus dizaino knyga, įdėta daug darbo, vilčių, bet trūko dėmesio detalėms, transponavimas didžiai atsilikęs, daug ir netiesos. Darbo vadovė sociologė kalbininkė betarmė vilnietė doc. dr. Laima Grumadienė per daugelį darbų ir dėl tarmių tyrimo mažos praktikos, matyt, neįgalėjo sudarytojoms bent kiek padėti. Mokslo reikalams naudodamiesi būkime su ta knyga kiek atsargoki.

Vytautas Antanas Vitkauskas

Gauta 2005 06 09

Lietuvių kalbos institutas

P. Vileišio g. 5, 10308 Vilnius, Lietuva

ZANAVYKŲ ŠNEKTOS ŽODYNAS II, L–R

TEKSTO AUTORĖS: RIMA BACEVIČIŪTĖ, GIEDRĖ ČEPAITIENĖ, VILIJ

SAKALAUSKIENĖ, JANINA ŠVAMBARYTĖ, KLEMENTINA VOSYLYTĖ

REDAKTORĖS: VILIJ SAKALAUSKIENĖ (VYRIAUSIOJI RED.), KLEMENTINA VOSYLYTĖ.

Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2004, 595 p., ISBN 5-420-01550-1 (2 tomas), ISBN 5-420-01506-6 (bendras).

Jau turime ir antrąjį *Zanavykų šnektos žodyno* tomą, kur sudėti raidėmis L–R prasidedantys žodžiai. Šis visuotinio (išsamiojo) tipo tarminis žodynas pateikia visą bendrinės kalbos pagrindo šnektos pajėgtą užfiksuoti ir iš LKŽ išrašytą nenugirstą per ekspedicijas leksiką; vartojama supaprastinta fonetinė transkripcija (gaila, kad nėra neįtemptojo balsio *ɔ*, priebalsių *ŋ*, *ŋ'*, *x*). Labai gerai, kad atsisakyta grožinės literatūros kūrėjų sakinių ir žodžių (nes buvo teikta net iš to krašto rašytojų naujadarų ir iš kitur prisigraibytų žodžių – tai nėra tarminių žodynų objektas).

Žodynas teikia tikrai daug patikimos ir visai naujos tarmių medžiagos, gyvos ir labai vaizdingos liaudiškos kalbos pavyzdžių, kuriuos, be abejo, savo darbuose vartos ir aiškins daugelis lietuvių kalbos ir ypač jos šnektų tyrinėtojų. Žodynas svarbus dar ir šiandienos istoriniu laiku, kai paveldėtos visos šnektų kalbinės sistemos yra stipriai veikiamos bk ir jos paveikos priemonių, ypač radijo, televizijos, administracijos ir politikos veiksnių. Tai itin matyti sūduvių krašte, kur naujovių gaudomasi su pasimėgavimu, slengas su visokiais skoliniais, vertalais taip ir skamba vietinių Jono Jablonskio žemės žmonių lūpose! Jų čia šiek tiek pateikta, gal tik reikėjo įspėti žodyno vartotojus apie tokių žodžių ir formų naujumą. Tai valdininkijos „inašas“ į mūsų kalbos visą fondą: *māsiniai* Šk „masiškai“ (p. 130); *pramatyti* (reikšme *numatyti*) (p. 135); frazeol. *valdymo māzgas* „smegenys“ (p. 139); [moteris] *apsivē·dus* (p. 157); *mišiūginis* „kvaile“ (iš žydų gyvenimo) (p. 201); *motininė* [*kiaulė*] „vedeklė“ (p. 216); *pamūšti blātą* „prilįsti,

bendrauti“ (p. 230); *nuolatiniai* (p. 288) ZP = *nuolat; prieaugli.* (= *prieaugli.*) *auginam par-davimui* (=... *auginam parduoti*) (p. 469); [baigę] *pròpkes* (p. 478); *ròta* (1) žargonas iš sovietų armijos (p. 574); *rūbas* sm. (2) = *rūbas* (sl.) (p. 575).

Ačiū Dievui, jų nedaug, tik gaila, kad neįspėta kokia santrumpėle apie jų naujumą, nepaveldumą (40–50 metų), o tylą gali suklaidinti ne vieną kokią jauną tyrinėtoją Lietuvoje ir užsienyje (taip yra buvę ir būna dėl netaisyklingų kokių transponavimų ir neistoriškų pateikimų). Žinome, kad dėl to ypač nukenčia žodžių geografijos tyrinėjimai, kuriais dažnai remiasi etimologijos mokslas.

Tarmės faktai yra kruopščiai tikrinti, kokių didesnių priekaištų negalima pasakyti. Lyg ir netikėti galima tokiais duomenimis: vns. gal. *rožāñč'u* = *rožāñč'u.* (p. 9) NM; *mānu vāiks pa-lá-idoc tuō* (= *túos?*) *kapuōs* (p. 10) LKČ; *vīenc [š]r'ūbas* (= *vīenc šr'iūbas*) (p. 17); *lietūs* (3) (p. 65) – tai miestelėnų keičiamas *lytus*; *paīm[k] kuōla.* (= *paīm[k] kūōla.*) (p. 85); *arklēj* (= *ar'kl'ēī*) (p. 86); *pro. lí-tu.* BBL, ar ne *pro. l'í-tu.* (p. 90); *maród, maróds* = *māród, māróds* (tar. *ma-ród, ma-róds*) (p. 129); *vaškarō-s* NM (p. 157) = *va-škarō-s; atō-sto-gu.* (p. 159) = *atōsto-gu.*; pateikta tik *nesavē*, iš kur įrašyta žodyno neturima forma *nesavējē* (p. 260); *nešénija* (iš LKŽ_{viii} 704) klaidingos lyties nereikėjo platinti: yra tik *nešē.n'ijē* (p. 261); *nupleškėjo* SNT (p. 429) = *nupleškė-ju*; *išvā-ri jūs plē-tku. riñkt* NM (p. 432) = *išvā-r'e- jus plē-tku. riñkt*; *dūonq* LPL (p. 436) = *dúonq; pú-dimus* JNK (p. 482) = *pú-di-mus*; i[š] *čē* GRŠ (p. 534) = *iš č'ē* (š ir č nesutraukia); *rēblóti* lizde yra *rē-bl'o-je* LKČ (p. 536); *kasn'uka.* LKČ (p. 541) = *ka.s'n'uka.*; *rī-škiei n.* (p. 564) = *rīškiei* ADV.; *senūka. i-so-dīnu ...* NM (p. 572) = *senūka. i-so-dīno.*; *gi-vē-si* SNT (p. 573), LKŠ (p. 587) = *gi-vé-si; dúodavu* NM (p. 577) = *dúodavo.*; *jē-s* JNK (p. 583) = *jē-s; dā-gi* ŠK (p. 583) = *dā.gi* (iš *dāgi*) ir dar vienas kitas.

Kirčiavimo klausimai yra gerokai patvarkyti palyginti su pirmuoju apverktinai kirčiuotu tomo – čia tvirta ats. redaktorės dr. Vilijos Sakalauskienės, Griškabūdžio tarmės atstovės, ranka I tomo išdrikumo nepaliko ir ženklų: viena iš geriausių LKŽ paskutinių tomų rengėjų ir redaktorių neleido sau ir bendradarbiams numoti ranka į tarmių mokslo svarbų barą (gal nelabai aiškus yra pasakymas: „Žodyne antraštinių žodžių priegaidės žymimos kaip bendrinėje kalboje“ – p. 5).

Matyti mažiausios šnektų nuokrypos, net F. de Saussure'o dėsnio nebesilaikymo atvejų ir kitokių dalykų: *gē-lēs ... langīnes* (p. 23) = *laŋ'g'inēs*; *i ... leke-tīn'us* (= *lek'ē-t'in'ūs*) *miškūs* (p. 45); *lá.užuose* (3) (p. 31) kažin ar gali būti; *srē-p's'u* (p. 35) = *srē-p's'u*; *gi-vē-na* (p. 39) = *g'i-v'ē-na*; vns. viet. *bēlā.isve* (p. 51) = *belā.is'v'e.*; *liejinys* (3^b) (p. 60) = (3^a); *liēsas, -ā* (4) (p. 62) = *liēsas, -ā* (3), plg. *liēspienis* (p. 63); *lōviškiai* (p. 99) = *lōviškiai* (pasitaisė lizde); *mandiēra* (1) (p. 120) = *mandiēra* (1); *išmēčiōti* turi dainos kirtį (p. 144) = *išmēčiōti*; *mēistrē* yra 1 kirč., ne 3 (p. 151); *užgē-su* (p. 156) = *užgē-su*; *ži-di* (p. 157) = *ži-d'i*; *mēsininkas, -ē* (2) (p. 163) = (1); *rū-pešč'u* (p. 166) = *rū-pešč'u*, plg. *rūpestis* (p. 589); *rē-kmas* (p. 183) = *rē-kmas*, plg. *rēkmas* (p. 540); *ž-ú-ri* (p. 193) = *žiūri*; *naē.ugdavu* (p. 193) = *neā.ugdavu*; *gā.n* (p. 202) = *gāñ*; *mundiēra* (p. 220) = *mundiēra* (1); *nepagarbā* (2), bet 2 kirč. netinka acc. *nepā.garba.* (3^b?) (p. 257); forma *valē.í* neįtikinama, nes tvirtapradė priegaidė neskaidoma ir netęsiama per dvibalsių ir dvigarsių sandus (p. 266); *nōrti* ar tikrai? (p. 282), nes lizde tik *nóro, panóro*; *nuoseklūs, -i* (3) = (4 ar 3^b) (p. 289); *oľbyti* (p. 294) = *oľbyti*; *pamažyčiais* (p. 324) = *pamažyčiais*; *i-sitē-mijau* (p. 340) = *i-sitē-mijau*; *pasitūrintis* (1) – tokie dalyviai kirčiuotės numerio neturi (p. 342); *vē-lēva* (p. 349) = *v'ē-lēva*; *papūls* = *papūls* (p. 349); *irgi* (p. 351) = *irgi*; *pristōjus* [arkliui] (p. 366) = *pristō-jus*; *pintīs* acc. pl. (p. 370), plg. *pintīs* (1)

(p. 400); *ušpīlto·s* (p. 397) = *ušp'ílto·s*; *vadó·vę·* (p. 414) = *vadó·vę·*; *atė·jo·* (p. 414) = *atė·jo·*; *tō·ks* (p. 430) = *tō·ks*; *lė.idž'u* (p. 457) = *lė.idž'u*; *púokštė* (nėra žodyne); *pelí·ti* (p. 462) = *pelí·ti*; *acisė·zdavo* (p. 467) = *acisė·zdavu*; *ė·da* (p. 479) = *ė·da*; *žā·si·tėz* (p. 484) = *ža·s'í·t'es*; *riėdam* (p. 508) = *riėdam*; *pasirė·d'e.* (p. 532) = *pasirė·d'e.*; *kō·ta* (p. 543) = *kó·ta.*; *atlė·kt* (p. 559) = *atlė·kt*; *reng'uōs'i* (p. 565) = *reŋ'g'úos'i*; *pasiryžimas* (1) (p. 569) = (2); *rodýti* (p. 570) = *ródyti*, *ródo*, *ródė*; gal dar kas nepastebėta.

Klaidų šiame veikale tikrai sumažėjo, artėjame prie pavyzdingo mokslinio teksto: toks tarminis žodynas yra labai sunkus darbas, kurio neįveikė I tomo autoriai. Čia yra ir neapsižiūrėjimo, ir kitokių klaidelių, todėl jas buvo galima lengvai nurodyti (rengiant spaudai) ir pataisyti.

Ar viskas priklauso tarmei, juk neapibrėžta sąvoka „tarmės žodis“, nors visą žodyno tomą lyg ir jungia apibrėžimas „paveldėtas žodis“. Ne tarmės žodžiai ir formos būtų: *literātas* (p. 88), *sūlošiu* (=sulošiū) (p. 97); *neišmaišī·tu.* GRŠ = *neišmaišī·tu.* (rodos, ten tokios metatonijs nebūna); *už blā·cvas* (p. 452); *daugumō·* (=daugiausia) *rīnko·* [vežti] *tarná.uto·jus visūs* JNK (p. 559) ir kt. Tai irgi nedaug, o nuorodos būtų labai pravarčios ir reikalingos.

Dabar lauksime paskutinio šios šnektų grupės, bendrinės kalbos pagrindo, viso turto. Trečiajame tome reiktų nurodyti ir kokias nemalonus klaidas, netobulumus. Tarmių leksikos žodynų tinkamas sudarinėjimas, užrašymas yra be galo svarbus reikalas – tarmės ir senieji raštai yra didieji tautos kalbos turtai, rūpimi daugeliui indoeuropeistikos tyrinėtojų. Esama ir neišspręstų klausimų, pavyzdžiui, priebalsių grupės minkštumo reikalų: *m'įŋkš'ī* ar kitaip, *al'ks'n'is* ar kitaip.

Vytautas Antanas Vitkauskas

Gauta 2005 06 09

Lietuvių kalbos institutas

P. Vileišio g. 5, 10308 Vilnius, Lietuva

IRENA ERMANYTĖ

ANTONIMŲ ŽODYNAS

Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2003, xxiii + 584 p.,

ISBN 9986-668-52-2

Antonimų žodynas – ilgai trukusio ir daug išmanymo bei kruopštumo pareikalavusio darbo rezultatas. Jo autorė Irena Ermanytė – patyrusi žodyninkė, daugybę metų rašiusi ir redagavusi didįjį *Lietuvių kalbos žodyną*, išleidusi mokyklinį *Lietuvių kalbos antonimų žodyną* (1985 m.), todėl visiškai galima pasitikėti ir jos lingvistiniais sugebėjimais, ir moksliniu sąžiningumu.

Recenzuojamasis žodynas priklauso specialiųjų žodynų tipui, nes jame teikiami vieno tipo leksikos vienetai: poros ar grandinės tokių žodžių, kurių reikšmės diametraliai priešingos, t. y. antonimai. Išrinkus medžiagą iš viso daugiatomio *Lietuvių kalbos žodyno*, papildžius pavyzdžiais iš grožinės literatūros, publicistikos, šiame veikale stengiasi pateikti ir sisteminius, ir kontekstinius antonimus, aiškinti ir lietuvių bendrinės kalbos, ir tarmių, ir senųjų raštų faktus. Taigi prieš akis – didelės apimties leksikografinis darbas, kuriame galima rasti duomenų ne tik apie dabartinės lietuvių kalbos žodžių sisteminius ryšius, bet ir apie tam tikruose tekstuose susiformuojančius priešybės santykius, vienaip ar kitaip veikiančius visą kalbos sistemą.